

שמי מרים

אמא יקרה שלי,

ספר זה מוקדש לזכרך. בגיל צעיר מאוד נלקחה ממך באכזריות ילדותך ונגזלה חרותך. נאלצת לשרוד ולהילחם, ילדה קטנה בת תשע, על החופש להיות. למרות הכל, לא ויתרת על נדיבותך ושוב לבך, שאפיינו אותך בחייך והיו השם השני שלך.

בשנת 2005, לראשונה העלת על כתב את זכרונותיך ביחד עם חנה רענן. את דיברת וחנה רשמה. בזכותכן יוצא הספר הזה, ספר זכרונותיך למען הדורות שיבואו. לזכור ולא לשכוח!

מתנצלת שלא יכולתי עוד בחייך להתמודד עם המחיר ששילמת ורק עם מותך עזרתי אומץ לעצב ולערוך ספר זה.

יהי זכרך ברוך!
אמא אהובה שלי

בתך מיכל
"בנימינצ'יק הקטן שלך"

תודה גדולה לחנה רענן שהטקסט בספר מבוסס על שיחות שערכה עם מרים בשנת 2005.

מרים מאיר 1932-2015

”בגיל תשע הרגו את אבא שלי. הרגשתי
שמשהו קורה לי, כמו קבלתי מכה חזקה
בראש ומאותו הרגע הפכתי לאחרת”

2005, מרים נזכרת ברגע שנרצח
אביה בשנת 1941.

”שמי מרים, נולדתי בחורף בחודש מרץ 1932, בעיירה וולובה, שבהרי הקרפטים צ'כוסלובקיה. כשעליתי לארץ, שליח הסוכנות רשם בתעודה שלי שנולדתי ב-1928. הסיבה לא ברורה לי, אבל התאריך הזה נישאר עד היום. עוד לא מלאו לי שש עשרה והייתי כבר נשואה ובהריון”.

מרים בתם הבכורה של יוסף וויס ומינקה, שלא אהבה את שמה ונקראה מרגרט. ההורים נפגשו אי שם בהרים לשם נשלחו כמנהג הימים ההם, לבית החלמה. אמה הייתה חולת אסטמה. סבא מתיאס וסבתא רייזל הורי האב, התגוררו באותה עיירה, במרחק הליכה.

”אני זוכרת היטב את העיירה וולובה. היה בה רחוב ראשי, שנראה עירוני לגמרי, היו בו כל מיני חנויות, משרדי ממשלה ובתי משפט. מסביבו היו פזורים הרבה בתים קטנים. מה שהעניק לה מראה כפרי. גרנו בבית קטן וחמוד. מסביבו הייתה גינה שאמא שלי טיפחה, גידלה בה פרחים וירקות, מוקפת גדר ירוקה עם פשפש קטן. בבית היה חדר אחד עם מטבח. השירותים היו בחוץ. בשירותים היה מושב מעץ ותמיד היינו משפשפים אותו היטב. אמא שלי הקפידה מאוד על הניקיון. את ההפרשות שהצטברו היינו מפזרים בחורף על השדות המושלגים. מיום שאני זוכרת אותה, אמא שלי הייתה חולה באסטמה קשה ומגיל מאוד צעיר התרגלתי לסייע לה ולדאוג לה. עשיתי כל שביכולתי. אני הרי הבכורה. הייתי הילדה של אבא. היה לי איתו קשר מיוחד”.

אחרי מרים, נולדו חיה ותמר. חיה צעירה בשנתיים ממרים ותמר בארבע שנים.

”אבא איש דתי, היה נוהג ללכת, לבוש בטלית, לבית הכנסת שבעיירה בשבתות. אני הייתי מתלווה אליו. היה לי תפקיד, סחבתי בשבילו את ספר התפילות. בית הכנסת היה מעבר ל”תחום המושב” ולפי הדת אסור לגברים להעביר או לסחוב את ספר התפילות או כל חפץ אחר”.

אביה של מרים התפרנס מגזירת עורות לנעליים. על השולחן הייתה תמיד ערמה של עיתונים וספרים ומרים אהבה להסתכל בהם ולשמוע את הסבריו של אביה.

אביה היה חבר בסניף "החלוץ" שבוולובה. מידי פעם היה מצרף את מרים לפגישות. היא זוכרת שסיפרו לה על הארץ של היהודים, פלשתינה, שיש בפלשתינה הרבה תפוזים, כמו שכאן יש תפוחי אדמה.

"הספקתי ללמוד בבית הספר שבעיירה רק ארבע שנים. אני זוכרת שהמורה הייתה קושרת לי את יד שמאל כי כתבתי בה. כך נהגו אז. עד היום, אני כותבת ביד ימין אבל את כל הפעולות אני עושה ביד שמאל. שפת הלימוד בבית הספר הייתה צ'כית. בבית דברו יידיש".

בשנת 1938 הושב חבל קרפטרס להונגריה. פקידי הממשלה הוחלפו ואיתם גם המשטר בבית הספר הפכה שפת הלימוד להונגרית. "רק שהגיעו ההונגרים החלה האנטישמיות עד אז היו לי חברים גויים. הייתי ילדה שובבה, שמטפסת על עצים ומשחקת עם הבנים. הכל השתנה. פתאום קראו לנו ברחוב "יהודים מסריחים" ואמרו לנו ללכת לפלשתינה". יותר ויותר דברים נאסרו על היהודים.

שנה לאחר מכן נקראו הגברים לשרת בצבא ההונגרי. "אבא שלי שירת כשנה וחצי בצבא ומשם הועבר למחנה עבודה, שהיה לא רחוק מהעיירה. אימא ביקשה יום אחד, שאלך לבקר אותו. תפרתי לו כרית ואימא ציידה אותי בחבילה, שהכינה. הלכתי לבד ברגל יום שלם. נפגשתי איתו לפנות ערב בבית של משפחה יהודית, שגרה סמוך למחנה. נשארתי לישון ולמחרת חזרתי".

אחרי שנתיים האב חזר במפתיע הביתה. שכנה, שפגשה את מרים הקטנה ברחוב, צעקה לעברה: "מירה'לה, רוצי מהר הביתה, אבא שלך הגיע". "שמחתי והתרגשתי ורצתי מהר הביתה. אבא חזר ביום חמישי וכבר למחרת הגיעו לביתנו ז'נדרמים הונגריים. הם באו לקחת את אבא שוב. הפעם אימא לא הסכימה. היא נעמדה מולם ואמרה: "יותר לא יפרידו בנינו", הם צוו על כולנו לבא איתם. יצאנו מהבית עם קצת אוכל שאימא הספיקה לארוז. בבית נשארו הצ'ולנט והקוגל, שעזרתי לאימא להכין לשבת. ההונגרים אספו את כולנו בבית הכנסת. היו שם הרבה אנשים מפוחדים. ישבנו על הרצפה וחיכנו. כל הלילה שמעתי קולות בכי, וצעקות: "שמע ישראל, שמע ישראל". הצטערתי על הצ'ולנט והקוגל שלא הספקנו לאכול. למחרת

בבוקר הגיעו אנשי "צלב החץ", אני זוכרת שהיו להם על הכובעים נוצות. הם העלו אותנו על משאיות סגורות בברזנטים בצפיפות נוראה. כשעברנו ברחובות העיירה, ילדים שהיו חברים שלי למשחקים זרקו עלינו אבנים וצעקו: "ז'ידים מסריחים".

רבע מיהודי וולובה גורשו מהעיירה בקיץ של 1941. ומשפחתה של מרים בתוכם. סבא וסבתא, אימא ואבא ושלוש ילדות מבוהלות. מרים בת תשע. חיה בת שבע ותמר, בת שלוש שנים.

"בלילה הגענו למחנה שבויים ליד העיר וולוף. נשארנו במחנה בתנאים לא תנאים עוד כמה ימים עד שציוו עלינו לעלות שוב על המשאיות. סבא וסבתא וגם בת הדודה שלי היו איתנו. נסענו מבלי לדעת לאן. נאמר לנו, שלוקחים אותנו לאוקראינה ושתהיה לנו שם עבודה ואוכל. מתוך סקרנות הצצתי דרך חור בברזנט. הייתי אז בת תשע וכבר ידעתי לקרוא את השלטים בדרך. אני זוכרת, שעברנו ליד מקומות כמו קולומיאה וסטרי".

"הגענו לנהר הדנייסטר ליד העיר סטניסלב. העבירו אותנו עם המשאיות על רפסודות לצדו השני של הנהר, לאוקראינה. משאית אחת התהפכה ואנשים שלא יכלו לשחות החלו לטבוע. לפני שההונגרים עזבו אותנו, אחד מהם ניגש לאבא שלי וביקש את התעודות והכסף. הוא אמר שידאג, שנוכל לחזור הביתה ואנחנו, יהודים טיפשים, האמנו ונתנו לו את הכל. נשארנו בלי תעודות וללא זהות".

הם נעזבו לבדם. מבוהלים, רעבים ועייפים עד שהגיעו ז'נדרמים אוקראינים והתחיל מסע מפרך ללא תכלית. "הלכנו ברגל ביום ובלילה ישנו ברפתות או בחוץ תחת כיפת השמיים. הכריחו אותנו לשמור על השקט ולא לדבר. מי שנפל נורה למוות. קשה להבין איך אימא שלי, שהייתה חולה מאוד שרדה את הדרך. אבא נשא את אחותי הקטנה על הידיים. אימא נגררה אחרינו. המסע המשיך והמשיך. האוקראינים, שליוו אותנו, היו אכזריים בדיוק כמו ההונגרים וירו כל הזמן. אנשים שנורו ומתו הושארו במקום. המלווים שלנו התחלפו ביניהם ושמרו על כושר טוב".

"לזמן לא היה משמעות עבורי הכל היטשטש. אני זוכרת שיום אחד נפגשנו עם

קבוצה דומה של יהודים, שהלכו ברגל מרומניה. הם הגיעו מבושטינה. הם נראו בלויים, עייפים, רעבים ואומללים. ידעתי שגם אנחנו נראים כך. הם צורפו אלינו לקבוצה. לילה אחד, כשישנו באיזו רפת הגיע אלינו יהודי פצוע, שברח מאחד הכפרים באוקראינה. הוא סיפר שהאוקראינים ציוו על היהודים בעיירה לחפור בור גדול וכשסיימו לחפור נורו לתוכו. לראשונה שמעתי על הרג המוני של יהודים. האיש נפצע בלסת. הוא סיפר שניצל כי שכב בשקט למטה בבור ושהאוקראינים חשבו שהוא מת. בלילה זחל וברח משם".

"המסע הרגלי שלנו נימשך. הלכנו לרוב ביערות וכשעברנו בכפר אנשי המקום צחקו ולעגו לנו. הלכנו ממקום למקום. הייתה פעם שהגנתי על אימא שלי, שהייתה כבר באפיסת כוחות בלי מחשבה קפצתי עליה וחטפתי במקומה צליפת שוט חזקה וכואבת בגב. ירד לי דם וכאב לי מאוד. לא יודעת לאן לקחו אותנו. הלכנו ברגל והיינו רעבים מאוד. היו פעמים שהתושבים הביאו לנו חלב ולחם. לדעתי הם קבלו פקודה".

"הבגדים שאיתם יצאנו, הפכו לבלויי סחבות. הנעלים נקרעו. היה לי סוודר לא גמור, שהתחלתי לסרוג בבית ולא הספקתי לעשות לו שרוולים. הסוודר נלקח ממני. האוקראינים הכריחו יהודים בעלי זקן לנשק את הצלב. קצצו להם את הזקנים ושרפו אותם. אני זוכרת את הריח הנורא של השיער הנשרף".

ערב אחד הפרידו בין הנשים לגברים. בלילה באו האוקראינים והחלו לאנוס באכזריות את הבנות הצעירות. "שמעתי צעקות וצרחות אימות. לא ידעתי וגם לא הבנתי בדיוק מה קורה. אימא חיבקה אותי חזק. לבנות שחזרו היו פנים אדומות מבכי ובושה. הצעקות האלה השאירו בי פחד נורא. חלק מהנשים בעיקר המבוגרות השתיקו את הבנות: "תשתקו ותנו להם והם יעזבו את כולנו".

"למחרת העמידו אותנו בשורה. אבא ניגש אלינו עם בקבוק חלב. אימא ביקשה שיתן קודם לילדות לשתות. כשהבקבוק הגיע אלי, ראיתי איך אימא מסתכלת על החלב במבט כזה ומלקקת את השפתיים, הגשתי לה את הבקבוק ואמרתי: "תשתי אימא", אבל אימא אמרה: "לא! תשתי את מירה'לה". גם אבא ביקש ממני לשתות,

אבל אימא השתכנעה ושתתה את החלב שנשאר. הייתי מספיק חזקה לוותר. אחר כך אבא קיבל מכות רצח מהאוקראינים על שהעז לעבור לשורה של הנשים".

"המשכנו ללכת ועברנו ביער ענק שפלגי מים צלולים זרמו בו. הייתי כל כך צמאה, ביקשתי לשותת, אבל לא הרשו לי. "למה?" אני שואלת את עצמי ולא מבינה".

"בוקר אחד העמידו אותנו שוב בשורה. האוקראינים קראו לאבא שלי ולעוד איש צעיר ללכת איתם להביא אוכל. לפתע יריות! ראיתי את אבא שלי מתמוטט ונופל. רצתי, נשכבתי עליו וצעקתי: "אבא, אבא! קום!". אבא היה מלא בדם. הוא לא ענה לי ולא זז. באותו יום שהרגו את אבא שלי, הרגשתי שמהו קורה לי, כמו קבלתי מכה חזקה בראש ומאותו הרגע הפכתי לאחרת. הרוצחים תפשו אותי בכוח והחזירו אותי לשורה, אבל רצתי בחזרה לגופה של אבא שלי, אבא שלי האהוב. רציתי להישאר איתו ולא לעזוב, אבל ידיים חזקות ממני החזיקו בי ומשכו אותי שוב בחזרה לשורה".

"עולמי נחרב. רצחו את אבא שלי. אני לא זוכרת את אימי ואחיותיי או את סדר הארועים ברגע ההוא. נעטמתי. רצינו להישאר, אבל הכריחו אותנו ללכת עם כולם".

קבוצת המגורשים מגיעה לדולינה שבאוקראינה, היום פולין, ושוכנה שם בבית ספר בצפיפות ודוחק. האוקראינים נעלמו והקבוצה נעזבה לנפשה.

"אימא נשכבה על הרצפה, באפיסת כוחות, חולה וחסרת אונים. סבא ניסה לשכנע אותה לנצל את ההזדמנות, שאין שומרים ולברוח, אבל אימא סירבה להקשיב. מצפה לאבא שיחזור אולי הוא רק נפצע. עד היום דבריה מהדהדים בראשי. אולי? מי יודע?". סבא, סבתא ובת הדודה מחליטים לברוח.

ביחד עם חיה יוצאת מרים לחיפושים אחר מזון. מביאה קליפות של תפוחי אדמה מפחי האשפה, חופרת בשלג הקר ומוציאה גזר או תפוח אדמה שנשאר

בשדה הקפוא ועומדת בתור לקבל מהחלוקה מי גבינה ומביאה בבקבוק לאמה ולאחיותיה.

”ערב אחד כשהיינו בחוץ לחפש מזון, מבעד לחלון פתוח ראינו משפחה יהודית יושבת מסביב לשולחן שבת עושה קידוש עם נרות דולקים. עמדנו שם מהופנטות והסתכלנו. האב, שקלט אותנו, קם מכסאו וגרש אותנו. נעלבתי. רציתי גם בית ומשפחה עם שולחן שבת. לא הבנתי למה יהודי מגרש אותנו.”

”יום אחד הגיעו שומרים גרמנים והקיפו את הבניין. שתי בנות עמדו בקומה השנייה והסתכלו בהם. השומרים נכנסו לבניין, לחפש אותן, תוך שהם יורים לכל עבר. אימא שלי נפגעה ונשכבה פצועה על הרצפה. לא ידעתי איך לעזור לה ולא היה לי למי לפנות. החזקתי אותה והרגשתי שהיא עוזבת אותנו. היא חרחרה והספיקה להגיד לי ביידיש: ”מירה’לה תשמרי על האחיות שלך” וראשה צנח. אחותי הקטנה עמדה ובכתה: ”אימא’לה, אימא’לה אל תעזבי אותנו”. נשארנו לבד, בלי אוכל, בלי בגדים ובלי מישהו שידאג לנו.”

ארגונים יהודיים, שפעלו בעיר, פרסו חסותם על היתומות והעבירו אותן למשפחות יהודיות. כשהן עוזבות את המקום, הן רואות את גופת האם מוצאת משם. מישהו צועק לעברה של מרים: ”זכרי את התאריך, י”ב בכסלו!”. מרים מאז נוהגת להדליק נר זיכרון לזכר אמה בכל שנה. בימים שלא מצאה נר, מצאה משהו אחר שיוכל להזכיר אותה.

”הראו לי לאיזה משפחות לוקחים את אחיותיי ואחר כך גם סידרו לי משפחה. הגעתי אליהם, לבושה בקרעים, מלאה בכינים, מלוכלכת. שמו לי קערה עם מים קרים, ממש קפואים במחסן פרוץ מחוץ לבית, בקור נורא. שפשפתי את עצמי כמה שיכולתי. נתנו לי איזה ז’קט, חצאית ומגפיים מגומי וזה מה שלבשתי. הלבוש הזה שימשו אותי עוד שנים. הייתי ילדה קטנה ומפוחדת. אמרו לי לעלות ולשבת מעל לתנור לבנים שהיה בבית. אסרו עלי לרדת גם כשהמשפחה ישבה ואכלה ליד השולחן. היו מבאים לי צלחת עם אוכל. ירדתי מהתנור רק לשירותים. הייתי שם כשבועיים ולפחות לא הייתי רעבה.”

יותר מאוחר ארגונים יהודיים אוספים את כל היתומים לבית אחד. "הגענו לשם אחותי חיה ואני עם עוד כמה ילדים. אחותי הקטנה נשארה עם המשפחה האומנת. בבית היו שלוש מיטות בחדר אחד, ובכל מיטה ישנו ארבעה ילדים. המטפלת שלנו, אישה בשנות הארבעים לחייה, חייה עם בן זוג ושניהם ישנו בחדר השני".

"יום אחד היא לקחה אותנו לגנוב ברווז מהגויים. עזרתי לה למרוט את הנוצות. היא בישלה את הברווז והכינה מנות ארוזות. המטפלת אמרה שאנחנו בורחים מדולינה. לפנות בוקר היא העירה אותנו וברחנו כולנו. לא שאלתנו שאלות מיותרות. בלילה ישנו במקום שמצאנו. בבוקר כשהתעוררנו, גילינו שנשארו לבד. כולם ברחו והשאירו אותי עם אחותי בלי אוכל".

"לא ידענו מה לעשות ולאן ללכת. עטפתי לאחותי חיה את הרגליים בכל מיני סמרטוטים ועיתונים ישנים, אני עם הז'קט הקטנצ'יק והמשכנו ללכת. היה חורף וקר מאוד. דפקנו על דלתות הגויים ובקשנו אוכל. לרוב נתנו לנו מעט אוכל, אבל היו גם פעמים, שגרשו אותנו ושיסו בנו את הכלבים. כששלג ירד, נאלצתי לסחוב את חיה על הידיים. הייתי בת עשר וחיה בת שמונה. אחרי מספר ימים אחותי הצטננה".

"לילה אחד פרש לנו איכר גוי קש במתבן שלנו והלין אותנו שם. בבוקר הוא העיר אותנו, צייד אותנו בלחם ושינקה ואמר לנו ללכת. הוא לא יכול לעזור לנו כי ילשינו עליו. האיכר הראה לנו את הכוון לגבול ההונגרי שנמצא, כך אמר, מאחורי הגבעה שממולנו. בדרך אכלנו את הלחם והשינקה. לפני כן לא נגעתי מעולם בבשר חזיר. ידעתי שליהודים אסור. היינו כל כך רעבות, שטרפנו את הלחם עם השינקן וזה היה טעים!. הלכנו שתינו בשלג לכון שהאיכר אמר לנו. טיפסנו על הגבעה ושם תפסו אותנו ז'אנדרמים הונגריים. הם צעקו עלינו: "למה באתן, הרי גירשנו אתכם מפה" אמרנו שאנו רוצות לחזור הביתה ושההורים שלנו נרצחו. הם לא האמינו והשליכו אותנו לכלא. אחותי חיה הייתה מאוד חולה. בכלא נתנו לנו שמיכות והתעטפנו בהן, הושבתי את חיה על הברכיים שלי וחיבקתי אותה, גופה להט. מהכלא חילצה אותנו דודה שלנו מולוץ. אני לא יודעת איך ידעה עלינו. הדודה סיפרה שסבא חזר לבית שלו בוולובה. סבתא ובת הדוד שברחו איתו מדולינה נורו ונהרגו בדרך".

הדודה מוולוץ, אחותו של האבא, הוציאה את הבנות מבית הכלא והושיבה אותן על אוטובוס הנוסע לוולובה. הבנות הגיעו אל סבא. ומרים הלכה לעבוד בבית איכרים שכנים. בבית האיכרים טיפלה בעשרה חזירים ובתינוק קטן. מעט הכסף שהרוויחה נתנה לסבא ולחיה.

”כשהגענו וולובה, בחרתי לא ללכת לראות את בית הורי, הבית שלי!. הוא ממילא כבר לא שלנו. אימא ואבא שלי כבר לא בחיים. מה יש לי כבר לחפש שם?”.

”אני זוכרת, כשילדי האיכרים החליקו על השלג תוך כדי שמחה וצחוק, הסתכלתי בהם והתינוק על זרועותיי. עד גיל תשע הייתי גם אני ילדה. לא הבנתי מה נגזר עלי, למה איבדתי את ההורים שלי, את הבית שלי ואת כל עולם הילדות שלי.”.

”לסבא נודע, שאחותי הקטנה תמר, הגיעה לכפר הונגרי בקרבת הגבול. המשפחה האומנת שלה שילמה לגוי שייקח אותה חזרה הביתה. הלכתי ברגל להביא אותה. המסע נימשך יומיים ואולי שלושה ימים. הייתי לגמרי לבדי. ישנתי בלילות מתחת לעצים חושך נורא מסביבי ואני רועדת מפחד. פחדתי מזאבים, פחדתי מאנשים ובכל זאת הגעתי אליה והבאתי אותה לסבא. כל הדרך הארוכה הביתה סחבתי אותה על הידיים. אחותי הקטנה הייתה אז בת שש וחולה בשחפת. סבא הביא אותה אל הדודה מוולוץ והיא העבירה אותה לבודפשט שם אומצה אצל משפחה שלא היו לה ילדים”.

”סבא, חיה ואותי לקחו יום אחד מהבית וכלאו במחנה ריצ'ה. היו שם הרבה יהודים. חיה הייתה חולה מאוד היה לה אפסס גדול ליד הצוואר. היא הייתה ממש על סף מוות כשהגענו לשם. למזלה היה במחנה בית חולים קטן ושם הצילו אותה. עבדתי במטבח. שמו לי הגבהה ליד הכיור ורחצתי כלים. לא היו לי חיים. עבדתי כדי להשיג אוכל לסבא ולאחותי. כל היום הייתי במטבח. למחנה הגיעו נציגים מארגונים יהודים מבודפשט, שחיפשו ילדים יתומים. הם לקחו את חיה ואותי. לקחו אותנו מבלי שנפרדנו מסבא. את סבא לא ראיתי יותר ואין לי מושג מה עלה בגורלו”.

בבודפשט עברנו חיטוי, אבל בלילה הלינו אותנו במקום שהיה מלא בפשפשים. היינו מחוטאות, נקיות ואכולות מפשפשים.

”הכניסו אותנו לבית ילדים, שהיה ברחוב רונו אוצ’ו. בבית הילדים לימדו אותנו לקרוא ולכתוב בהונגרית. קיבלנו מיטה, בגדים ואכול. הלכתי לעבוד כל יום במטבח והבאתי משם לחיה לחם עם ריבה”.

”היו איתנו ילדים עם הורים. אני לא יודעת מה הסיבה, שהם היו בבית הזה איתנו. מידי פעם ההורים באו לבקר אותם עם חבילות. רק אותי ואת חיה אחותי איש לא ביקר, היינו לבד. לא צחקתי ולא שרתי עם כולם. למיטב זכרוני גם לא בכיתי”.

”את חיה לקחו למשפחה, אח ואחות, שאימצו אותה. קרעו אותנו אחת מהשניה. נשארתי לבדי. לא התיידדתי ולא התעניינתי באף אחד. יצרתי מחיצה. פעלתי על אוטומט רק כשהגעתי לקיבוץ בארי התחלתי שוב לחיות”.

”כשהגרמנים נכנסו להונגריה, העבירו אותי לבית ספר של נערות מתבגרות. הייתי כבר בת שלוש עשרה. התחלתי לעבוד בתור עוזרת בית אצל המשפחה, שאימצה את אחותי הקטנה תמר. זו הייתה משפחה אמידה מאוד. בזמנו כשביקרתי שם, ראיתי שיש להם עוזרת, המגישה לשולחן אוכל בכלים יפים, שלא ראיתי מיימי. הגרמנים אסרו על יהודים להעסיק עוזרת גויה ולכן הגעתי במקומה. כל היום כיבסתי, בישלתי והגשתי אוכל לשולחן. קרה לא פעם שנפלתי מהכסא כשתליתי על חבל סדינים ענקיים בעליית הגג.

אחותי, תמר, הלכה לבית ספר ולמדה בלט. היא הכירה אותי וידעה שאני אחותה, אך התעלמה ממני. בהתחלה נפגעתי מאוד, אני שהביאה אותה במסע מפרך אל סבא ואני שסחבתי אותה על הידיים. עם הזמן סלחתי לה זאת הייתה דרכה לשרוד. היא הייתה רק ילדה קטנה, שהיה לה הכל, בית ובגדים יפים. אני לעומתה הייתי לבושה בסחבות ללא חום ואהבה וללא בית. בגיל צעיר הפכתי לאדם מבוגר. עם כניסת הגרמנים, האב נלקח לאושוויץ ולא חזר משם. האם ואחותי עברו אחר כך לאזור ”הבתים המוגנים” וניצלו”.

לילה אחד נכנסו אנשי "צלב החץ" ההונגריים לכל בתי היהודים בעיר והובילו אותם למגרש מרוצי הסוסים שבעיר. ליל אימה והתעללות עבר על היהודים. האנשים הוכו באכזריות. נשים צעירות נאנסו העינוי נמשך כל הלילה. למחרת שולחו משם כולם. מגדה, האם המאמצת, שבביתה עבדה מרים באותה עת, החליטה שעליהן להתנצר כדי להציל את עצמן. הלכו כולם לכנסיה בעיר שלמו כסף, קבלו צלב גדול לצוואר והפכו לנוצרות. "הפכתי למריה, אבל בלבי נשארתי יהודייה".

בתחילת נובמבר 1944, פורסמו בבודפשט צווים המחייבים את כל הנשים היהודיות מגיל שלוש עשרה ועד שישים להתייצב לעבודה בתחנת הרכבת המזרחית. מרים עוזבת את בית המשפחה ברחוב נפצינהואזה ומתייצבת כנידרש.

"ארזתי בתרמיל קטן כמה דברים והלכתי לתחנת הרכבת המזרחית. עמדנו בשורות ופתאום שמעתי קריאות: "מירה'לה, מירה'לה". הייתה זאת הבת של הדודה מוולוך כל כך שמחתי לראות אותה, היא הציעה לי לעלות איתה על הרכבת שעמדה כבר ברציף. רצתי לקחת את התיק שלי וכשחזרתי היא והרכבת כבר לא היו שם. הייתי המומה וכל כך הצטערתי שלא נשארנו ביחד. הרכבת נסעה לאושוויץ. בת הדודה נספתה".

"לקחו אותנו בהליכה רגלית לבית חרושת ללבנים "אילקי", שהיה לא רחוק מבודפשט. כאב לי על בת הדודה שלי, שנעלמה. הייתי מותשת. אני זוכרת שנרדמתי תוך כדי הליכה. אנשי "צלב החץ" שמרו עלינו. ניסיתי לברוח, אבל הייל אחד הבחין בי והכה אותי מכה חזקה מאוד על הפה. מהמכה נשברו לי השיניים הקדמיות. הייתי בלי שיניים עד שתיקנו לי אותן בארץ".

"אני לא זוכרת מתי, אם ברגל או ברכב, לקחו אותנו למחנה עבודה מגודר. נדמה לי, שקראו לו הורייין. במחנה שהו הונגרים ובינם לבנינו הפרידה גדר. באמצע המחנה היה בור גדול ששימש כשירותים. הכל היה חשוף, גלוי. כשהלכנו להתפנות, ההונגרים צחקו עלינו וקראו קריאות גנאי. חלק מהבנות מכרו את גופן בשביל פרוסת לחם".

”יצאנו לעבודה בחמש בבוקר. קיבלנו מסטינג עם מים דלוחים וקצת לחם. עבדנו עד החושך ובלילות ישנו על דרגשים צפופים. אם אחת הסתובבה, כולנו היינו צריכות להסתובב. הפרנו שוחות להגנה מפני הרוסים. העור ירד מהידיים, כל הבשר היה חשוף. אחת חופרת והשניה מוציאה את האדמה מהבור. מי שעבדה לאט חטפה מכת שוט”.

”שהיתי שם זמן רב. לזמן אין משמעות. היו אנשים שהיה להם כסף והם קנו לחם מהאיכרים ואכלו לבד. יום אחד החבאתי את חתיכת הלחם העבשה. רציתי לאכול אותה בערב. בסוף היום, אחרי העבודה הקשה לא קבלנו אוכל והייתי תמיד מאוד רעבה. כשחזרתי באותו ערב, פרוסת הלחם שלי לא הייתה, גנבו לי אותה. פרצתי בבכי נורא, הרגשתי פגועה. התיישבתי ליד גדר המחנה והתייפחתי. הונגרי אחד, ששהה במחנה ניגש אלי ושאל: ”ילדה, למה את בוכה?”. סיפרתי לו מה שקרה לי. ההונגרי נתן לי חבילה, שאישתו שלחה, ”הכל שלך” אמר לי וביקש, שאמסור לו רק את המכתב שבתוכה. היו שם עוגיות ועוגות, ואני לא זוכרת מה עוד. ישבתי ליד הגדר על האדמה הקרה ואכלתי לבדי את כל החבילה. לא ראיתי אותו יותר”.

”יום אחד הודיעו לכל הבנות לבוא לבדיקה. היו במחנה נערות צעירות ויפות. כל מי שיצאה מהבדיקה הייתה אדומה כולה. הבנות סיפרו שדחפו להן ידיים לאברי המין ולישבן. אולי גם אנסו אותן, אני לא יודעת. את הבנות הקטנות לא לקחו. למזלי הייתי מספיק קטנה באותם ימים. חייל אחד תלש לי מהאוזניים זוג עגילים עם פרחים אדומים קטנים שאבא קנה לי ליום הולדתי. שמרתי עליהם כל הימים. דבר לא נשאר לי מאבא רק הזיכרון”.

”המשכנו לעבוד ויום אחד העלו אותנו על אונייה והחזירו אותנו לבודפשט. ריכזו את כולנו בבית הכנסת הגדול בדוהני אוצה, שהיה גדול ויפה מאוד. נאמר לנו שאנחנו משוחררים כל אחד לדרכו. נשארתי שם ובלילה ישנתי על ספסל, כי לא היה לי לאן ללכת. נזכרתי בעוזרת, הגויה, שעבדה בבית של אחותי תמר, והלכתי אליה”.

”אחותי והמשפחה המאמצת כבר עזבו. היא רחצה אותי ונתנה לי בגדים של בעלה, אבל ביקשה שאלך, כי פחדה. היא נתנה לי כתובת של משרד, שבו ניתן להירשם ולקבל תעודות.”

באותו היום עברו חיילים גרמנים וחיילים של ”צלב החץ” ברחוב וקראו לכל היהודים שעוד נשארו, כולל נכים וילדים, לצאת החוצה. ”נעמדתי עם האנשים בשורה. פתאום במין דחף כזה לא מוסבר, ברחתי, כאילו יד נעלמה דחפה אותי משם. ירדתי למרתף של בית, שהכרתי והתחבאתי במחסן פחם. המקום היה מוכר לי מהימים שהייתי עוזרת בית. שהיתי שם מספר ימים ולילות בפחד אימים, עד שהרעב כל כך הציק לי ויצאתי. יצאתי מהמחסן מלוכלכת מפחם. השוערת של הבית ראתה אותי ותממה: ”מה לא הרגו אותך?”. נבהלתי וברחתי משם תוך שאני מנקה מעלי את הפחם.”

בסוף 1944 כנופיות ”צלב החץ” השתוללו ברחובות בודפשט. אלפי יהודים נרצחו ברחוב והושלכו אל נהר הדנובה אשר האדים מדם. היהודים שהתקבצו יחד עם מרים ברחוב, הובלו לנהר הדנובה נורו ונפלו למים. מרים ממשיכה לברוח.

”הלכתי לכתובת שנתנה לי הגויה והצלב הגדול שקיבלתי מהכנסייה עלי. בכנסייה שאלו אותי לשמי וכתובתי. עניתי מיד, בלי לחשוב הרבה: ”קוראים לי מריה קובאץ’ ואני גרה ברחוב מיקלוש הורטי בעיר קישוורו”. מיקלוש הורטי היה מלך הונגרי ויש רחוב כזה בכל מקום בהונגריה. מיד הוספתי ”בבית מספר 15”, שזהו תאריך הולדתי. נתנו לי תעודה ושאלו אותי האם אני יודעת לתפור. שיקרתי ואמרתי שכן. שלחו אותי לעיר אבודה לעבוד במתפרה.”

בזהות חדשה, עם תעודות מרים מגיעה למתפרה עליה המליצו במשרד. תפרו שם מדים לצבא הגרמני. היו איתה נשים רבות. היא מסתירה את זהותה, כמעט ולא מדברת כדי שהמבטא השונה לא יסגיר אותה. במתפרה היא עוסקת בתפירת תחתונים חמים לחיילים גרמנים שבחזית. את מעט הכסף שהרוויחה הביאה לאחותה הקטנה ששוהה עם האם המאמצת, מגדה, ב”בתים המוגנים”.

”חיפשתי דרך לנקום ועשיתי תפר בתחתונים, כדי שהחייל הגרמני לא יוכל להכניס את הרגל, שיקפא בקור”.

קץ המלחמה כבר ברור. בעלות הברית מפציצים את העיר בכל יום. ”יום אחד, ישבתי בשירותים. הייתה הפצצה חזקה וחצי מהבית נהרס. נשארתי שלמה ללא פגע בחלק השלם וירדתי משם בזהירות”.

”בפעם אחרת, כשיצאתי לרחוב, ראיתי סוס מת, שנהרג בהפצצה. לקחתי סכין חתכתי חתיכה מהסוס המת. מכל עבר הגיחו אנשים עם סכינים וחטפו מהבשר. את הבשר הבאתי למנהלת המתפרה והיא בישלה אותו לכולנו”.

”חייתי כך עד סיום המלחמה, גרה ועובדת במתפרה עם הנשים הנוצריות. בזמן שהרוסים נלחמו בגרמנים גרנו בבונקרים מתחת לאדמה. המשכתי להביא מידי פעם לאחותי, תמר ולמגדה מצרכים מהכסף שהרווחתי מהעבודה, עד שהגשר ”לאנץ” שעל הדנובה נהרס בהפצצה ולא יכולתי יותר לעבור”.

”הרוסים, שכבשו את העיר, השתוללו והחלו לאנוס נשים. למזלי, שמר עלי קצין יהודי. קרה לי נס! הרוסים לקחו אותי מידי פעם לעבוד כמתורגמנית. בימים ההם עוד ידעתי רוסית. הייתי כבר בת חמש עשרה. אני לא זוכרת מתי קבלתי מחזור, אבל אני זוכרת שצמחו לי השדיים ושזה כאב מאוד”.

”את המנהלת שלנו אנסו. ראיתי אותה יוצאת אדומה ובוכה. הרוסים היו מלאי כעס על הגרמנים ועינו חיילים פצועים למוות. אני זוכרת את צרחותיו של חייל גרמני ששפכו על פצעיו מלח. כבר לא נאלצנו להסתיר את זהותנו. התברר לי, שחלק מהבנות הנוצריות וגם מנהלת המקום, יהודיות כמוני”.

מרים, שזרקה את הצלב מצווארה מיד עם כניסת הרוסים לעיר, נאספה על ידי אישה יהודיה שהביאה אותה לבית ”הפועל המזרחי” בעיר. שם נאספו יהודים צעירים. קבלה מיטה ושמיכה משלה, נעטפה בביטחון אבל ידעה שלא תישאר שם. עם קבוצת הצעירים היא עולה על רכבת. המטרה ברורה, להגיע לארץ ישראל.

הרכבת מגיעה לוינה. "שיכנו אותנו בבית חולים רוטשילד, שחלקו היה הרוס מההפצצות. בבית חולים הכרתי קבוצה של צעירים, שהגיעו מרומניה. מפיהם שמעתי לראשונה על שואת היהודים, על מחנות הריכוז ועל ההשמדה. הצטרפתי לקבוצה הזו, שהייתה שייכת לתנועת "דרור" ויחד איתם הגעתי לגרמניה למחנה המעבר פוקינג". ניצולים רבים מتركזים שם. לומדים עברית, שומעים על ארץ ישראל ומצפים לעליה.

"במחנה הייתה פעילויות של עוד תנועות נוער, השומר הצעיר ובית"ר. לימדו אותנו על ארץ ישראל וסיפרו לנו על הקיבוץ. הייתי בקבוצה של מבוגרים ממני, שיועדה לקיבוץ דרור. הייתי בת חמש עשרה והחברים האחרים בקבוצה בני שמונה עשרה ויותר. גרנו בצריפים. התחלתי לעבוד בחדר האוכל המרכזי שהאכיל את כל תושבי המחנה. כל ערב הייתה פעילות. הגיעו אנשים מאונר"א ומהם קיבלנו אספקה של אוכל ובגדים. היה לי טוב במחנה, הרגשתי ביטחון ויכולתי להתלבש יפה".

"חברי אחת המשלחות הציעו לקבוצה שלנו להגר לקנדה. אמרו, ששם קל להסתדר ושזמן ההמתנה לעליה לארץ ארוך. רבים מחברי לקבוצה נסעו. אני לא! רציתי להגיע לארץ ישראל. אבא שלי עוד כשהייתי קטנה היה ציוני והשתתף במפגשים של התנועה הציונית. זכרתי שבמפגשים האלו דיברו על פלשתינה, שיש שם הרבה תפוזים, כמו שאצלנו יש תפוחי אדמה. כשגירשו אותנו מהבית צעקו עלינו: "יהודים מסריחים תלכו לפלשתינה". כל מה שרציתי היה להגיע לארץ".

"מפוקינג העבירו אותי למחנה לנצברג ללמוד על ארץ ישראל. החברים, שנסעו לקנדה, כתבו לנו, שהם עובדים במאפיה ומתכוונים לרכוש אותה מהבעלים, אבל לי זה לא נשמע מפתה. הייתי אמנם חלק מהקבוצה, אבל הייתי לבדי, לא קשרתי קשרים. לא יודעת כמה זמן הייתי בגרמניה. שליחים מארץ ישראל באו לקחת אותנו לילה אחד ואמרו לנו להתכונן לעליה".

הקבוצה הוסעה לאוסטריה וחצתה את הגבול האיטלקי בליל חורף מושלג. את הגבול חצו בגניבה, עברו ברגל, בדממה מוחלטת, במעבר ברנר מלוויים בשליחי

עליה. מכוניות מכוסות בברזנט חיכו להם מעברו השני של הגבול והם הוסעו ל"שקולה קדורנה", בית ספר גדול במילנו. שוב מחנה המנוהל על ידי שליחי עליה שבו התרכזו פליטי שואה מכל רחבי אירופה.

"היה שם בחור אחד בן עשרים וחמש שרצה בי, נעץ בי עיניים. לא הרגשתי בזה בכלל. אחד מהמדריכים סיפר לי על הבחור ואמר שכדאי לי להתחתן אתו. לא ממש הכרתי אותו ובודאי שלא הייתי מאוהבת בו, אבל הייתי כל כך לבד. חשבתי לעצמי, שככה סוף סוף יהיה לי מישהו. לא היה לי עם מי להתייעץ ולא ידעתי מה המשמעות של נישואים, בכל זאת הסכמתי. התחתנתי בדצמבר ובמרץ מלאו לי שש עשרה. אני לא זוכרת שהתקיים איזה שהוא טכס. הביאו רב והוא כתב תעודה. אחר כך הייתה מסיבה. התחבאתי בין דרגשי השינה וצפיתי בו כשרקד עם כל הבחורות. כבר הצטערתי שהסכמתי. האיש היה לגמרי זר לי".

"לא ידעתי דבר על יחסים בינו לבינה ולא ציפיתי לשום דבר נוסף. ראיתי הרבה פעמים שבנות נאנסו, תמיד בבכי נורא ובצעקות. לא ידעתי מה קורה אבל היה ברור שזה מפחיד. אני זוכרת שיחות של ילדים על הולדה, על יחסי גברים ונשים אבל לא הרגשתי אף פעם שכל זה נוגע גם אלי".

"בלילה ההוא הוא רצה לממש את זכותו. רציתי לברוח ממנו, זה היה נורא. היינו כולנו באולם גדול עם דרגשי שינה והדרגש שלנו כוסה בשמיכה. הכל נילקח ממני בכוח. החיים שלנו רוויים במעשי אלימות. בכל פעם שהוא התקרב אלי, היה לי סיוט. מהר מאוד הריתי. ההריון לא היה קל, אבל מאוד רציתי ילד משלי".

"בזמנו, נשים הרות ובני זוגן קיבלו מהאונר"א חבילת מזון נוספת. היינו מוכרים את החבילות האלה וקונים לעצמנו דברים או הולכים לראות סרט. הרגשתי רע בתחילת ההריון. אישפז אותי בבית חולים, כנראה שהייתה לי אנמיה. אחד הרופאים טעה והזריק לי משהו שגרם לי להרגיש רע מאוד, אפילו התינוק שבבטני השתולל ובעט. כאילו ידענו, שנינו, שאני הולכת למות. מיד הזריקו לי זריקה נוספת וחזרתי לעצמי. נשארתי עוד כמה ימים בבית החולים".

"לילה אחד סיפרו לנו שהגיעה האוניה. ארזנו מיד את מעט החפצים שהיו שלנו. את המסמכים והתעודות, התבקשנו לשרוף, כדי שלא יזהו אותנו. הביאו אותנו לחוף. זו פעם הראשונה שראיתי ים. עלינו על סירות והגענו לספינה, ששימשה להובלת פחם. היה צפוף מאוד. כשהגענו ללב ים העבירו אותנו לספינה אחרת שהיו בה דרגשים לשינה. הקאתי הרבה. לילה אחד נפלתי מהדרגש וקיבלתי מכה מאוד חזקה בבטן. הילד הפסיק לזוז ונבהלתי, אבל בלילה רגשתי אותו בועט ונרגעתי".

"ליד חופי סיציליה האנגלים גילו אותנו. מטוס ושתי משחתות של האנגלים לוו אותנו לנמל חיפה. כשראינו את חיפה, נעמדנו כולנו על הסיפון וצעקנו משמחה. שמחתי שהגעתי סוף סוף לארץ ישראל".

"ירדנו מהאוניה, היינו כ-35 חולים מדומים. לקחו אותנו לבית חולים רמב"ם. כשהגענו לבית החולים לבושים בפיג'מות, עזבו אותנו הבריטים. משם לקחו אותנו למחנה עתלית. הייתי קרובה ללדת והעבירו אותי לבית חולים מאולטר, שהיה במחנה. מהר מאוד נולד יוסי שלי. אמרו לי שעוד משהו צריך לצאת. לא הבנתי, הרי התינוק שלי כבר יצא. לא ידעתי שיש גם שליה. מה ידעתי על לידה?, כשאחותי נולדה, אימא אמרה שהתינוק יוצא מהפופיק. אישה אחרת סיפרה לי, שהתינוק יוצא מאיפה שנכנס. בעתלית היה בית תינוקות ושם לימדו אותי לטפל בתינוק. קמתי ב-5 בבוקר להיניק אותו ואחר כך לעמוד בתור להרתיח חיתולים".

"הייתי עצובה ולא מאושרת. לרגע קטן הייתי ילדה ועכשיו אני כבר אימא לתינוק".

חמישה חודשים שהו בעתלית. "היום אני מסתכלת אחורה ולא מבינה איך עשיתי את כל זה. מאוד אהבתי את התינוק שלי, חיכיתי לזמני ההנקה. אני לא זוכרת בכלל מי היו לידי, מי היו איתנו באוניה ומי היו האנשים בעתלית. עברו לידי הרבה אנשים, אבל לא הייתי שמחה? בשביל מה?"

מעתלית עברו למחנה אוהלים בקריית שמואל עם המון אנשים שדיברו בכל מיני

שפות. גשם ושלוליות מסביב. אחר כך קבלו דירה בתל-עמל בשכנות לשכונה ערבית.

”שמעתי ברדיו על הכרזת המדינה. שמחתי כל כך, שמחה אמיתית. ירדתי עם יוסי שלי על הידיים לרחוב. כולנו התחבקנו, התנשקנו ובכינו. חיכינו לבאות”.

”חשבתי, שעכשיו בארץ ישראל כל צרותי יגמרו, אבל התחילו יריות. הערבים ירו על הרחוב שלנו מחליסה, שכונה בחיפה התחתית. רובנו היינו עולים חדשים ולא הבנו מי ולמה יורים עלינו שוב. יום אחד, כשחיתלתי את יוסי, נשמע קול יריה. הכדור חדר דרך החלון ופגע במצח של יוסי. היה זה כנראה כדור טועה ללא חומר נפץ ויוסי קיבל שריטה קטנה במצח. צרחתי ובכיתי. לא הבנתי למה זה מגיע לי אחרי כל מה שעברתי. האיש גויס לצבא ונשארתי לבד עם תינוק. בקושי הצלחתי להשיג מזון. אספתי ברחובות בקבוקים ריקים ומביאה למכולת. ליוסי בישלתי דייסת סולת עם מים ואני אכלתי לחם עם ריבה. יום אחד עמדתי בתור לקבל מזון עם יוסי על הידיים והרגשתי שיש לו משהו קשה למגע בפה. שאלתי את הנשים שעמדו איתי בתור, אלה היו השיניים הראשונות שלו”.

”הצבא כבש את חליסה, והערבים ברחו. הוסרה החומה שהפרידה בין השכונות ויכולנו ללכת חופשי ברחובות. אנשים התחילו לחזור מקפריסין. האיש עבד והצלחנו לקנות לבית קצת דברים. אני לא זוכרת שהיו לי קשרים עם האנשים שמסביבי, הייתי רוב הזמן עם יוסי. כשמלאו ליוסי שנתיים נולד יעקב. יוסי על שם אבא שלי. יעקב על שם אבא שלו. האיש היה אלים כלפי ואכזר, הכל בכוח ובהתעללות”.

”בתקופה זו פגשתי את חיה, אחותי. עד אותו זמן לא ידעתי, אם אחיותיי חיות ואיפה הן. הקשבתי בכל יום לשידורי התוכנית ”מדור לחיפוש קרובים” ברדיו, בתקווה שאולי מישהו מחפש אותי. יום אחד מכרה סיפרה לי, שאחותי חיה מתגוררת בקיבוץ עין השופט וכנראה שגם לחיה סיפרו עלי. הפגישה בינינו הייתה ברחוב, פגשתי נערה גבוהה, לא מוכרת שקראה לעברי: ”מירהלה”. הייתה זו חיה, אחותי. שמחתי כל כך לראותה. היא סיפרה לי, שתמר אחותנו הקטנה, נמצאת

ביחד איתה בקיבוץ. מאז שמרנו על קשר הדוק. חיה הקימה משפחה בקיבוץ עם בעלה דן אבידן. דן נפל בשבי בזמן מלחמת ששת הימים וישב בכלא המצרי, כשלוש שנים. הוא חזר קטוע רגל. חיה נפטרה ב-1985 מסרטן גם דן כבר איננו”.

”בבית היה לי רע ולא רציתי לחיות כך. חשבתי איך אוכל לחלץ את עצמי מהאיש ההוא. באחד הימים, כשהייתי בבית עם הילדים, קראתי בעיתון מודעה שמחפשים עובדות למלון השרון בהרצליה תמורת דיור וכלכלה במלון. נסעתי לשם לראיון וקבלו אותי. לא סיפרתי להם שיש לי ילדים וגם לא שיתפתי איש בתוכניתיי. לא יכולתי להמשיך בחיים האלה. בחוסר ברירה השארתי לו את הילדים ואת כל מה שחשכנו ביחד. הוא הביא את יוסי ויעקב לבית ילדים בחיפה. עבדתי במלון, כחזרנית והייתי אכולת געגועים כל הזמן. בימים שהיה לי חופש נסעתי לחיפה לבקר אותם”.

במלון השרון ברוך ומרים נפגשו. הוא היה מלצר במלון. היא מצאה חן בעיניו. היה מביא לה אוכל. התחילו לצאת מידי פעם לבלויים משותפים עם עוד חברה ואחר כך לבדם.

”אהבתי אותו מאוד והוא אותי גם אחרי כל השנים האלו ביחד. חיפשנו מקום בו נוכל לחיות ביחד עם הילדים. ברוך התחבר לילדים מיד והצטרף אלי לביקורים. נישאנו ושכרנו חדר בתל אביב. פגשתי מכרה שלי והיא סיפרה לי על קיבוץ כיסופים. הציעה לי ללכת לשם. הלכתי למזכירות הקיבוץ וביקשתי לחיות בקיבוץ שאין בו יוצאי שואה, שמדברים בו רק עברית. לא רציתי לדבר עם אף אחד על מה שעברתי, רציתי לשכוח”.

”במזכירות הקיבוץ המאוחד, הציעו לנו את קיבוץ בארי. חברי הקיבוץ דוד אפרת ויונה וכסלר, שהיו חברי ועדת קליטה הגיעו לבקר אותנו גם לזר ודן הגיעו. הם המליצו עלינו. הגענו לקיבוץ בארי בחורף 1957 עם שני ילדים וחסרי כל. הילדים הצטרפו לכיתות של בני הקבוץ ואנחנו קבלנו חדר ליד חנה'לה וציקי. בשכונה הזו גרו אז בעיקר חברי ”במעלה”. הסתכלתי עליהם בהערצה. הם היו יושבים ביחד על הדשא עם הילדים הקטנים או מתכנסים בלילות שבת ושרים. כל כך רציתי

להשתייך, אבל הרגשתי לא רצויה. רק אחרי שנים, הרגשנו יותר שייכים והיינו מצטרפים למסיבות בימי שישי, בבתי החברים".

"מהרגע שהגעתי לבארי, הרגשתי לראשונה, שיש לי בית!. הרגשה המלווה אותי גם היום".

"ברוך ואני השתלבנו בעבודה כמו כולם. וכמו כולם גם יצאנו לגיוסים במטעים לפני או אחרי העבודה. נתנו לי בגדי עבודה של קיבוצניקית ונראיתי כמו כולם. יוסי ניקלט בחברת הילדים בקלות. עתליה ואסף היו המחנכים בכיתה שלו ואמוץ הביא לו משחקים. ליעקב היה יותר קשה. הוא היה מבולבל בהתחלה צפרירה ויונה היו המחנכות שלו והן מאוד עזרו לו".

"עבדתי בהתחלה במכבסה. מאוחר יותר עברתי לעבוד בכתות ביה"ס, קודם בכיתת "ערבה" ואח כך בכיתת "שיבולים". ב"ערבה" עבדתי שש שנים. בקושי ידעתי עברית. ביקשתי מהילדים שלא יצחקו מהמבטא שלי. ענת גתי הייתה רק ילדה אבל עשתה את קבלות השבת בכיתה במקומי. אהבתי מאוד את הילדים ב"ערבה" ויש לי קשר עם חלק מהם גם היום".

"השקעתי מאמץ גדול ללמוד את השפה. קיבלתי כל יום את העיתון "אומר" שהיה מנוקד ויצא במיוחד בשביל העולים החדשים. הייתי משאילה ספרים מנוקדים מספרית הילדים וקוראת. מרים חרובי לימדה אותי לקרוא מהספר "איקולו", שכתבה רינה הברון".

צור נולד כשנה אחרי שמרים וברוך הגיעו לבארי. "כשצור נולד, קבלתי צירים ופינו אותי לבית חולים קפלן. הלידה לא התקדמה. התינוק לא רצה לצאת לעולם הזה ונתנו לי זריקה לזירוח. הרגשתי כאבים עזים. הרופאים והאחיות לחצו לי על הבטן. הלידה הייתה קשה מאוד. חשבנו על השמות כמו צור או חגי, שמות שהכרתי מקיבוץ עין השופט. אני התעקשתי על השם חגי, אבל ברוך אהב יותר את השם צור. צור זה משהו קשה וחזק וגם שם קצר. למעשה גם חייו היו קצרים. אני לא יודעת אם יש לזה קשר, אבל אלו אלה דברים שעלו לי בראש במשך השנים. כל

כך אהבנו את הילד הזה, הוא היה ילד טוב ועצמאי פרי של אהבה גדולה. שנתיים אחרי צור נולדה מרב בלידה מהירה מאוד. בקושי הגעתי לבית החולים, הלידה נרשמה יום קודם וברוך שהגיע לבית החולים למחרת, עם זר גדול של פרחים, מלווה בחנה'לה, לא הצליח למצוא את שמי ומה נולד. במשרד התחילו כבר לחפש ברשימת הנפטרים."

"ברוך וחנה'לה הגיעו אלי לבסוף חוורים ורועדים, לא מבינים מה קורה ונרגעו רק שקראתי לעברם: "יש לנו בת". מרב על שם אמא שלי מרגרט. בין צור למרב היה קשר מאוד חזק. שנתיים אחרי מרב נולדה לנו מיכל. נתנו לה את השם יוספה על שם אימא של ברוך. במחסן כבר סימנו את כל הבגדים בשם הזה. לזר, שהיה המזכיר, אמר לנו ששם כזה לא נהוג כאן. חשבנו וקראנו לה מיכל, שהיא אחותה המקראית של מרב. בצחוק אמרתי לברוך שאולי כדאי שיחליף את שמו לשאול".

"חיי התרכזו סביב הילדים. ברוך הגיע לקיבוץ והתחיל לשחק כדורגל ושחמט. היה מרבה לנסוע לתחרויות ואני נשארתי לבד עם חמישה ילדים. בתקופה שיעקב ויוסי היו בצבא, היו לי שלושה ילדים קטנים לגדל בבית. מסביבי ראיתי חברים, איש ואישה, מטיילים עם הילדים או הולכים ביחד למטבח לאפות עוגיות להיילים. לא פעם קנאתי. הפכתי לכעוסה".

"אנחנו היינו ילדים, ששרדו את השואה ורק בבארי התחלנו להבין את המשמעות של חיים משותפים ואחריות משותפת. ויחד עם זה תמיד הייתה לי הרגשה שאני שונה, שלא ממש מקבלים אותי כאן".

"יוסי היה בחיל הים. הוא היה אמור להגיע עם הצוללת "דקר", ברגע האחרון המפקד שלו הוריד אותו ממנה והעלה אותו על הדולפין. אנחנו ידענו שהוא על הדקר. ברגע שהתחילו הידיעות על היעלמותה, נסענו לנמל חיפה מבוהלים. בעודנו ממתנינים עם כולם, יוסי ירד מהדולפין, חיבק אותי ואמר: "נולד לך בן חדש". התרחקנו משם כדי שהאחרים שחיכו לשווא, לא יראו את שימחתנו".

"יעקב היה בשריון. הוא התגייס בתקופת מלחמת ההתשה ושרת בסיני. כל הזמן

בסכנות. הטנק שלו נפגע אבל הוא וכל אנשי הצוות קפצו ממנו. במלחמת יום כיפור הוא היה בחו"ל אבל מיד חזר והלך להיות עם חבריו הלוחמים. עם כל הדאגה והקושי הייתי גאה בילדים שלי שמילאו חובתם למדינה ושמרו עליה".

"צור גדל והתגייס לצבא, בהתחלה לקורס טייס אבל מהר מאוד נשר. צור סיפר לנו שהסיבה הייתה שהוא נתן לחבר להעתיק ממנו במבחן. צור הודה במעשה ושניהם הודחו. הוא עבר לחיל השריון ביחד עם דני פוקס. צור ודני היו חברים טובים מאוד בילדותם. לצור היה רובה אוויר והם היו הולכים ביחד לירות. פעם נפלט לדני כדור ופגע לצור ברגל. צור לא רצה לספר לנו מה קרה ואיך. היינו בטוחים שזו תאונה ולא התעסקנו עם זה. הם שרתו ביחד בסיני בתנאים מאוד קשים. צור היה חייל מצטיין בקורס מפקדי טנקים. הוא היה מאוד פדנט, יצא אחרון מהטנק והתלונן שהוא תמיד נישאר לנקות לבד. היה עליו עומס גדול וכנראה שהרגיש שהוא לא יכול יותר".

"זה קרה ביום שני. ערב קודם לכן צור הלך לספרייה והצטייד בספרים. בערב ברוך הלך אליו. הם דיברו קצת ואמרו לילה טוב זה לזה. צור היה אמור לחזור לצבא למחרת".

"בצהרים מצאתי ממנו מכתב בתא הדואר שלנו. נדהמתי, לא הבנתי למה? כשקראתי את המכתב, הבנתי שקרה משהו נורא לצור. נבהלתי. הלכנו, ברוך ואני, למנצ'ר, שהיה אז המזכיר וסיפרנו לו על המכתב ושאלנו חוששים משהו נורא קרה לו. הלכתי לחדר שלו וחפשתי בארון, אולי אמצא משהו? אולי הוא נסע לאיזה מקום?. החברים בקיבוץ התארגנו התחילו לחפש אחריו. מאיר לוי מצא אותו בפרדס שעון על גזע עץ והרובה לידו. צור ירה בעצמו. סיפרו קודם לברוך והוא סיפר לי. הייתי בהלם. הרכנתי את הראש ושתקתי.

"המפקד שלו בא מהצבא וסיפר בשבחו. אמרתי לו שאני לא מבינה למה זה קרה לי. נזכרתי, שראיתי איך הרגו את אבא שלי. סיפרתי למפקד על מה שקרה לי בילדותי. הצבא ממש אימץ אותנו".

"היחס של הצבא אלינו עזר לי להתמודד, קבלנו מכתב מנוסח יפה מהמפקד שלו ובנוסף, שתלו על שמו עץ ביער קנדה. בכל שנה ביום הזיכרון מגיע קצין לבקר אותנו ובכל שנה מזמינים אותנו לאתר השריון בלטרון. אלו דברים שבהחלט חשובים לנו".

"ישבנו שבעה. היינו לבד בבית. אנשים לא התענינו. הבנות לא באו להלוויה. הרחיקו אותן מבלי לשאול אותנו. בדיעבד, אני יודעת שזו הייתה שגיאה גסה, שהן היו צריכות להיות איתנו".

"יעקב ויוסי היו בצבא. הם הגיעו מיד. מרב נסגרה ולא מדברת על צור עד היום. מאז המקרה, אנחנו כבר לא אותם אנשים. נסגרנו בתוך עצמנו. הקשר בנינו העמיק. צור היה הבן האהוב של ברוך הוא היה מאוד גאה בו. לברוך היה קשה להבין למה צור נשבר ולא התמודד. הרי הוא עצמו עבר כל כך הרבה קשיים בחיים והתמודד איתם. גם ליוסי וגם ליעקב היו בצבא אירועים קשים. למה הם ידעו לעבור את הכל וצור לא. אנחנו לא יודעים למה הוא נישבר. מעולם לא האשמתי את הצבא. אני לעומתו, חושבת, שזו הבחירה של צור ויש לקבלה עם כל הקושי".

"בכל שנה ביום הולדת שלו, אני קונה לו מתנה וכותבת לו ברכה, "היית צריך להיות בן ארבעים וחמש היום..." "אנחנו לא שוכחים אותך..." "אנחנו אוהבים אותך..." דברים כאלה. במתנה אני משתמשת במקומו ואת הברכות אני שומרת. יש לי כבר אוסף גדול".

"אנחנו ממעטים לצאת מהבית. החיים שלנו טובים סביב הילדים. ככל שאנחנו מתבגרים אנחנו יותר מסתגרים. קודם איבדתי את אבא שלי ועכשיו גם את הילד שלי, צור. אין כאב גדול מזה. קשה לאבד ילד. זה בלתי נתפס".

"בכל פגישה משפחתית עומד כסא ריק. מישהו חסר. לפורים אני לא הולכת יותר. צור עוד הספיק להיות איתנו בפורים האחרון לפני מותו. בשונה מהרגיל הוא התיישב לידנו. לא חשבנו הרבה, פשוט שמחנו שהוא איתנו. הוא לא נראה מוטרד או עצוב. מעיין באה לקרוא לו שיבוא לרקוד עם החברים שלו לכתה והוא סירב.

צור היה נער עצמאי ותמיד עסוק במשהו, גידל דבורים וטיפל בסוסים. מי חשב על סוף כזה? ילד מוצלח בלי שום בעיות. כל יום אחה"צ היה מגיע אלינו הביתה והיה מכין לעצמו טוסטים עם גבינה צהובה. אחר כך היה יושב איתנו ואני הייתי מלטפת אותו, כי ליותר מזה לא הסכים. ברוך היה מסתכל עליו בהערצה. לא האמנו שהוא יעשה לנו דבר כזה? זה היה בום אחד גדול".

"לא היו לנו קרובי משפחה בארץ שיכולנו לבקר ולכן כשהילדים היו קטנים, היינו מבלים הרבה ביחד ומרבים לנסוע לטיולים. חיינו עם מה שיש והסתפקנו במועט. רצינו שלא יחסר להם דבר שירגישו שייכים. אימא שלי הייתה אומרת שכל אדם צריך להסתפק בשמיכה שיש לו, ככה גידלתי את ילדיי".

בגיל ארבעים וחמש מרים עוברת התקף לב. הייתה בעבודה ולא הרגישה טוב ונשלחה לישון בבית. בבוקר באה אחות לבקר אותה והזעיקה רופא. ברוך היה במילואים. בבר מצווה של מיכל לא נכחה, שכבה בבית החולים. שנה אחרי כן עברה ניתוח מעקפים ומאז לא הסכימה יותר לניתוח נוסף.

"היום, שנת 2005, העבודה בדפוס עושה לנו טוב. עברנו כבר את גיל 70 ואנחנו מרגישים טוב ומבסוטים מכל יום שעובר. אני מרבה לחשוב על המוות, היכן יתפוס אותי ומתי. אני פוחדת ולא רוצה לסבול. ברוך חושב שונה ממני וחי אחרת. אין לי יותר אמביציות. אני מרגישה שכבר עשיתי את שלי. אני לא מחכה למוות. אני חיה, נושמת ושמחה לפגוש חברים ולהתעניין בשלומם. אני חולה ולוקחת המון תרופות. תמיד כואב לי משהו, אבל אני מרוצה".

מרים גרה בבית חמים, קירותיו עמוסים בתמונות בני המשפחה. ימים רבים עוברים עליה בתוך כתלי הבית עמוסי הזיכרונות. "הנה דותן, הבת של יוסי. הנכדה שלי. היא הייתה נשואה עשר שנים לגוי וחיה בלונדון, לא אהבתי את זה. רציתי שתחיה בארץ. אחרי כל מה שעברתי אני רוצה שכל הילדים והנכדים שלי, יחיו כאן. עכשיו היא בהריון וחיה בקיבוץ חניתה. הנה, זה יוסי שלי וזה דגן, הבן שלו הנכד שלי, שעוד מעט יולד לו תינוק. אלו מרב ומיכי. הנה, מרב עם חבריה לקורס קדם צבאי אותו סיימה בהצטיינות. זאת הצוללת של יוסי וזאת התמונה של צור, לקחתי אותה

מחדר האוכל אחרי האזכרה. הנה הבית, שגרנו בו מעל חנה'לה וציקי קריצמן, הבית הראשון שלנו בבארי. ופה אני עם ברוך". מרים עושה הפסקה ושואלת: "אני יפה? לא הרגשתי יפה, אף פעם".

"הנה אני, בת עשרים ושלוש. הייתי מאוד צעירה כשהכרתי את ברוך. הנה בתמונה הזו אני לובשת את החולצה של צור. המון זמן לבשתי אותה וגם את המעיל שלו. ככה הרגשתי שהוא איתי, הולך לכל מקום. עד שיום אחד, דבורה'לה כפרי, אמרה לי שמספיק, אז הפסקתי. הנה אני במחנה פוקינג. הנה הנכד שלי, הבן של יעקב. הנה כל המשפחה בפורים. כאן תליתי תמונה של יוסי, אבל הוא אמר לי שתלויות פה יותר מידי תמונות של גרושים על הקיר, אז הורדתי אותה. זאת צאלה, הבת של יעקב, היא גרושה ויש לה בן. זאת חיה אחותי וזה בעלה דן. אלו ההורים של ברוך. זאת גרטי, אחותו הבכורה של ברוך שחיה בצ'ילה. היא נפטרה. אלו הנכדים של חיה אחותי מעין השופט. בתמונה הזו אנחנו בנופש של הורים שכולים בגבעת אולגה. היה נופש נחמד. זאת אחותו השנייה של ברוך, אלי. היא ומשפחתה גרו בלונדון. גם היא נפטרה".

"הנה ברוך, מאושר ושמח בחתונה של מיכי. יש לי עכשיו שישה נכדים ונין אחד, הבן של צאלה, סאני המתוק שלי. את זה אפיק, הבן של רותי ואמיתי, נתן לי במתנה. הילד הזה משהו. אנחנו מאוד אוהבים אותו. הקשר שלנו התחיל כשרותי עבדה איתנו בימ"ם בדפוס. עזרתי לה עם אפיק, כשהיא נכנסה להריון. הילד התרגל אלי ואני אליו. היא הייתה נוסעת הרבה לבית חולים עם התינוק החדש. כאן הוא מודד את הגובה שלו. יש לו צעצועים והוא אוהב לבוא כאן. לימדתי אותו הרבה דברים. אני בשבילו מרימי, עד היום".

אלו זכרונותיה של מרים כפי שנכתבו בשנת 2005. מרים המשיכה לחיות עוד שנים
למרות מחלתה. היא נפטרה ב-16 למרץ 2015, יום אחרי יום הולדתה ה-83.
יהי זכרה ברוך!

אלבום תמונות

הקירות בביתם של מרים וברוך, עמוסים בתמונות של בני המשפחה

מרים בת התשע עם הורייה, אחיותיה וסבתה ביום שבו חזר אביה ממחנה העבודה, צלם שעבר ליד הבית צילם. איכשהו התמונה שרדה את השואה

חיה, אחות של מרים, בת שמונה, בבודפשט. הונגריה 1943

חיה ותמר, אחיותיה של מרים, בבודפשט הונגריה, לפני עלייתן
לארץ עם עליית הנוער לקיבוץ עין השופט

קבוצת "דרור" במחנה פוקינג. גרמניה 1946

מרים בת חמש עשרה

מרים עם יעקב. חיפה 1949

יוסי ויעקב. חיפה 1949

מרים בת עשרים וארבע. 1956

מרים וברוך. מרים בהריון עם מיכל

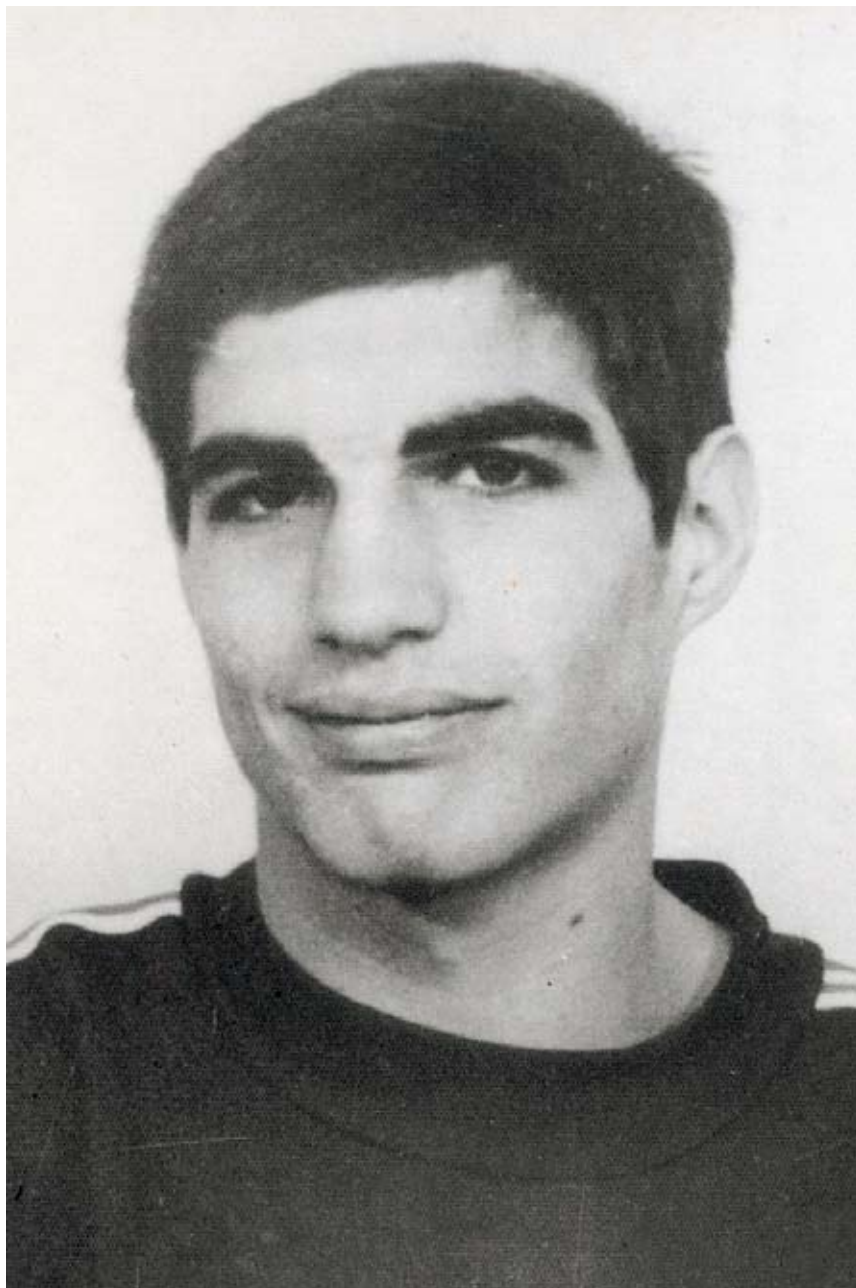
צור, מרב ומיכל הילדים שנולדו בקיבוץ בארי. 1965

צור רוכב על הסוסה מיקי

המשפחה, מרים, יוסי, ברוך, יעקב, מרב, צור ומיכל. קיבוץ בארי 1972

צור מאיר 1958 - 1977

מריים בעבודה בדפוס

מריים עם הנכדה דותן

מרב, ברוך ומריים במסיבת יום ההולדת שנה של הנכד יונתן. 2009

מרים וברוך

הספר הודפס במרץ 2016, ביום השנה למותה ולזכרה של מרים.

